2 א

ד. דָּבָר אַחֵר ׳אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה׳ הָדָא הוּא דִכְתִיב (משלי לא, כו) ׳פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ׳ מִיּוֹם שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם וְעַד שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַיָּם לֹא מָצִינוּ אָדָם שֶׁאָמַר שִׁירָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא יִשְׂרָאֵל בָּרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן וְלֹא אָמַר שִׁירָה הִצִּיל אַבְרָהָם מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ וּמִן הַמְּלָכִים וְלֹא אָמַר שִׁירָה וְכֵן יִצְחָק מִן הַמַּאֲכֶלֶת וְלֹא אָמַר שִׁירָה וְכֵן יַעֲקֹב מִן הַמַּלְאָךְ וּמִן עֵשָׂו וּמִן אַנְשֵׁי שְׁכֶם וְלֹא אָמַר שִׁירָה כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לַיָּם וְנִקְרַע לָהֶם מִיָּד אָמְרוּ שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר ׳אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׳ הֱוֵי ׳פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה׳ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאֵלּוּ הָיִיתִי מְצַפֶּה וְאֵין ׳אָז׳ אֶלָּא שִׂמְחָה שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכו, ב) ׳אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ׳ אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פַּזִּי מָה רָאוּ יִשְׂרָאֵל לוֹמַר

3

ז. דָּבָר אַחֵר ׳אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה׳ הָדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים סח, כו) ׳קִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר נֹגְנִים׳ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בִּקְּשׁוּ הַמַּלְאָכִים לוֹמַר שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּם וְלֹא הִנִּיחָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לָהֶם לִגְיוֹנוֹתַי נְתוּנִין בְּצָרָה וְאַתֶּם אוֹמְרִים לְפָנַי שִׁירָה הָדָא הוּא דִכְתִיב (שמות יד, כ) ׳וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלָּיְלָה׳ כְּמָה דְתֵימָא (ישעיה ו, ג) ׳וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר׳ וְכֵיוָן שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם בָּאוּ הַמַּלְאָכִים לְהַקְדִּים שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יַקְדִּמוּ בָנַי תְּחִלָּה הָדָא הוּא דִכְתִיב ׳אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה׳ אָז שָׁר לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא ׳אָז יָשִׁיר׳ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה וְכֵן דָּוִיד הוּא אוֹמֵר ׳קִדְּמוּ שָׁרִים׳ אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁעָמְדוּ עַל הַיָּם דִּכְתִיב ׳אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה׳ ׳אַחַר נֹגְנִים׳ אֵלּוּ הַמַּלְאָכִים וְלָמָּה כָּךְ

4

ה. אָמַר רַבִּי סִימוֹן בְּשָׁעָה שֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת אֶת אָדָם הָרִאשׁוֹן נַעֲשׂוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת כִּתִּים כִּתִּים וַחֲבוּרוֹת חֲבוּרוֹת מֵהֶם אוֹמְרִים אַל יִבָּרֵא וּמֵהֶם אוֹמְרִים יִבָּרֵא הָדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים פה, יא) ׳חֶסֶד וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ צֶדֶק וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ׳ ׳חֶסֶד׳ אוֹמֵר יִבָּרֵא שֶׁהוּא גּוֹמֵל חֲסָדִים ׳וֶאֱמֶת׳ אוֹמֵר אַל יִבָּרֵא שֶׁכֻּלּוֹ שְׁקָרִים ׳צֶדֶק׳ אוֹמֵר יִבָּרֵא שֶׁהוּא עוֹשֶׂה צְדָקוֹת ׳שָׁלוֹם׳ אוֹמֵר אַל יִבָּרֵא דְּכֻלֵּהּ קְטָטָה מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָטַל ׳אֱמֶת׳ וְהִשְׁלִיכוֹ לָאָרֶץ הָדָא הוּא דִכְתִיב (דניאל ח, יב) ׳וְתַשְׁלֵךְ אֱמֶת אַרְצָה׳ אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹן הָעוֹלָמִים מָה אַתָּה מְבַזֶּה תַּכְסִיס אַלְטִיכְסִיָּה שֶׁלָּךְ תַּעֲלֶה אֱמֶת מִן הָאָרֶץ הָדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים פה, יב) ׳אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח׳ רַבָּנָן

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ׃ יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם׃ יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי׃ טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם׃ טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים׃ כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃ סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃ סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃ דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי׃ עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה׃ קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל׃ יְמִין יְהוָה רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל׃ לֹא אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ׃ יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי׃ פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ׃ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ׃

5

א. (טו, א־כא) ׳אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה׳ הָדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים צג, ב) ׳נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז׳ אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּהוּ אַף עַל פִּי שֶׁ׳מֵעוֹלָם אָתָּה׳ לֹא נִתְיַשֵּׁב כִּסְאֲךָ וְלֹא נוֹדַעְתָּ בְּעוֹלָמְךָ עַד שֶׁאָמְרוּ בָנֶיךָ שִׁירָה לְכָךְ נֶאֱמַר ׳נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז׳ מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה מִלְחָמָה וְנָצַח וְעָשׂוּ אוֹתוֹ אָגוּסְטוּס אָמְרוּ לוֹ עַד שֶׁלֹּא עָשִׂיתָ הַמִּלְחָמָה הָיִיתָ מֶלֶךְ עַכְשָׁו עֲשִׂינוּךְ אָגוּסְטוּס מַה יֵּשׁ כָּבוֹד בֵּין הַמֶּלֶךְ לְאָגוּסְטוּס אֶלָּא הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד עַל הַלּוּחַ וְאָגוּסְטוּס יוֹשֵׁב כָּךְ אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת עַד שֶׁלֹּא בָּרָאתָ עוֹלָמְךָ הָיִיתָ אַתָּה מִשֶּׁבָּרָאתָ אוֹתוֹ אַתָּה הוּא אֶלָּא כִּבְיָכוֹל עוֹמֵד שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק ג, ו) ׳עָמַד וַיְמֹדֶד אֶרֶץ׳ אֲבָל מִשֶּׁעָמַדְתָּ בַּיָּם וְאָמַרְנוּ שִׁירָה לְפָנֶיךָ בְּ׳אָז׳ נִתְיַשְּׁבָה מַלְכוּתְךָ וְכִסְאֲךָ נָכוֹן הֱוֵי ׳נָכוֹן

8

אומרים אותו על גאולתם[15]. חבריו של ר׳ אלעזר ב״ר יוסי אומרים דוד אמרו[16]. יש מהאחרונים שכתב שאף להסוברים שהקודמים לדוד אמרו הלל, לא אמרו באותו נוסח שבתהלים, אלא אמרו איש כפי צחות לשונו, עד שבא דוד ותיקן הלל הזה כדי שיאמרו בכל מקום ובכל זמן נוסח אחד[17].

ב. חיובו ומקורו. במצות קריאת הלל נחלקו גאונים וראשונים: יש סוברים שהיא מצוה מן התורה, ונמנית במנין המצות[18], ומקורה מהכתוב: הוא תהלתך והוא אלהיך[19], או מהכתוב: קודש הלולים לה׳[20], שמשם נצטוינו להלל לה׳ כשתגדל שמחתנו בריבוי הפירות, והוא הדין בכל יום שמחתנו[21]. ויש שלמדו מהכתוב: ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי[22], ואמרו: ולא תחללו שומע אני ממשמע שנאמר ולא תחללו אמור קדש[23]. ויש שלמדו מהכתוב האמור ביום ראשון של פסח, וחגתם אתו חג לה׳[24], מלמד שטעון שירה, וכן הוא אומר: השיר יהיה לכם כליל התקדש חג[25], וכן כל יום שקרוי חג טעון שירה[26]. ואמרו: מצינו מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים שצריך אדם ליתן שבח והודייה על מעשה הנס, מן התורה שנאמר: למען תספר באזני בנך ובן בנך[27], ואומר: ולמען ספר שמי בכל הארץ[28], מן הנביאים שנאמר: חסדי ה׳ אזכיר תהלות ה׳[29], ואומר: ואמרתם ביום ההוא הודו לה׳ קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתיו הזכירו כי נשגב שמו[30]. ומן הכתובים שנאמר: אשר שמענו

הצום בעקבות מלחמת עמון:

וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן בָּאוּ בְנֵי־מוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן וְעִמָּהֶם ׀ מֵהָעַמּוֹנִים
עַל־יְהוֹשָׁפָט לַמִּלְחָמָה׃ וַיָּבֹאוּ וַיַּגִּידוּ לִיהוֹשָׁפָט לֵאמֹר בָּא
עָלֶיךָ הָמוֹן רָב מֵעֵבֶר לַיָּם מֵאֲרָם וְהִנָּם בְּחַצְצוֹן תָּמָר הִיא עֵין
גֶּדִי׃ וַיִּרָא וַיִּתֵּן יְהוֹשָׁפָט אֶת־פָּנָיו לִדְרוֹשׁ לַיהוָה וַיִּקְרָא־צוֹם
עַל־כָּל־יְהוּדָה׃ וַיִּקָּבְצוּ יְהוּדָה לְבַקֵּשׁ מֵיְהוָה גַּם מִכָּל־עָרֵי
יְהוּדָה בָּאוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה׃ וַיַּעֲמֹד יְהוֹשָׁפָט בִּקְהַל יְהוּדָה

תפלת יהושפט:

וִירוּשָׁלִַם בְּבֵית יְהוָה לִפְנֵי הֶחָצֵר הַחֲדָשָׁה׃ וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹתֵינוּ הֲלֹא אַתָּה־הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה מוֹשֵׁל בְּכֹל
מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וְאֵין עִמְּךָ לְהִתְיַצֵּב׃ הֲלֹא ׀
אַתָּה אֱלֹהֵינוּ הוֹרַשְׁתָּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת מִלִּפְנֵי עַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל וַתִּתְּנָהּ לְזֶרַע אַבְרָהָם אֹהַבְךָ לְעוֹלָם׃ וַיֵּשְׁבוּ־בָהּ
וַיִּבְנוּ לְךָ ׀ בָּהּ מִקְדָּשׁ לְשִׁמְךָ לֵאמֹר׃ אִם־תָּבוֹא עָלֵינוּ רָעָה
חֶרֶב שְׁפוֹט וְדֶבֶר וְרָעָב נַעַמְדָה לִפְנֵי הַבַּיִת הַזֶּה וּלְפָנֶיךָ כִּי
שִׁמְךָ בַּבַּיִת הַזֶּה וְנִזְעַק אֵלֶיךָ מִצָּרָתֵנוּ וְתִשְׁמַע וְתוֹשִׁיעַ׃ וְעַתָּה
הִנֵּה בְנֵי־עַמּוֹן וּמוֹאָב וְהַר־שֵׂעִיר אֲשֶׁר לֹא־נָתַתָּה לְיִשְׂרָאֵל
לָבוֹא בָהֶם בְּבֹאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם כִּי סָרוּ מֵעֲלֵיהֶם וְלֹא
הִשְׁמִידוּם׃ וְהִנֵּה־הֵם גֹּמְלִים עָלֵינוּ לָבוֹא לְגָרְשֵׁנוּ מִיְּרֻשָּׁתְךָ
אֲשֶׁר הוֹרַשְׁתָּנוּ׃ אֱלֹהֵינוּ הֲלֹא תִשְׁפָּט־בָּם כִּי אֵין בָּנוּ כֹּחַ לִפְנֵי
הֶהָמוֹן הָרָב הַזֶּה הַבָּא עָלֵינוּ וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע מַה־נַּעֲשֶׂה כִּי
עָלֶיךָ עֵינֵינוּ׃ וְכָל־יְהוּדָה עֹמְדִים לִפְנֵי יְהוָה גַּם־טַפָּם נְשֵׁיהֶם

נבואת יחזיאל על הנצחון במלחמה:

וּבְנֵיהֶם׃ וְיַחֲזִיאֵל בֶּן־זְכַרְיָהוּ בֶּן־בְּנָיָה בֶּן־יְעִיאֵל בֶּן־
מַתַּנְיָה הַלֵּוִי מִן־בְּנֵי אָסָף הָיְתָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה בְּתוֹךְ הַקָּהָל׃
וַיֹּאמֶר הַקְשִׁיבוּ כָל־יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם וְהַמֶּלֶךְ יְהוֹשָׁפָט
כֹּה־אָמַר יְהוָה לָכֶם אַתֶּם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תֵּחַתּוּ מִפְּנֵי הֶהָמוֹן
הָרָב הַזֶּה כִּי לֹא לָכֶם הַמִּלְחָמָה כִּי לֵאלֹהִים׃ מָחָר רְדוּ עֲלֵיהֶם

הִנָּם עֹלִים בְּמַעֲלֵה הַצִּיץ וּמְצָאתֶם אֹתָם בְּסוֹף הַנַּחַל פְּנֵי מִדְבַּר
יְרוּאֵל׃ לֹא לָכֶם לְהִלָּחֵם בָּזֹאת הִתְיַצְּבוּ עִמְדוּ וּרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת
יְהוָה עִמָּכֶם יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תֵּחַתּוּ מָחָר צְאוּ

דאת
מלך
לה':

לִפְנֵיהֶם וַיהוָה עִמָּכֶם׃ וַיִּקֹּד יְהוֹשָׁפָט אַפַּיִם אָרְצָה וְכָל־יְהוּדָה
וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם נָפְלוּ לִפְנֵי יְהוָה לְהִשְׁתַּחֲוֺת לַיהוָה׃ וַיָּקֻמוּ הַלְוִיִּם
מִן־בְּנֵי הַקְּהָתִים וּמִן־בְּנֵי הַקָּרְחִים לְהַלֵּל לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

מה,
חון,
שלל
חה:

בְּקוֹל גָּדוֹל לְמָעְלָה׃ וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיֵּצְאוּ לְמִדְבַּר תְּקוֹעַ
וּבְצֵאתָם עָמַד יְהוֹשָׁפָט וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּנִי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם
הַאֲמִינוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְתֵאָמֵנוּ הַאֲמִינוּ בִנְבִיאָיו וְהַצְלִיחוּ׃
וַיִּוָּעַץ אֶל־הָעָם וַיַּעֲמֵד מְשֹׁרְרִים לַיהוָה וּמְהַלְלִים לְהַדְרַת
קֹדֶשׁ בְּצֵאת לִפְנֵי הֶחָלוּץ וְאֹמְרִים הוֹדוּ לַיהוָה כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ׃ וּבְעֵת הֵחֵלּוּ בְרִנָּה וּתְהִלָּה נָתַן יְהוָה ׀ מְאָרְבִים עַל־בְּנֵי
עַמּוֹן מוֹאָב וְהַר־שֵׂעִיר הַבָּאִים לִיהוּדָה וַיִּנָּגֵפוּ׃ וַיַּעַמְדוּ בְּנֵי
עַמּוֹן וּמוֹאָב עַל־יֹשְׁבֵי הַר־שֵׂעִיר לְהַחֲרִים וּלְהַשְׁמִיד וּכְכַלּוֹתָם
בְּיוֹשְׁבֵי שֵׂעִיר עָזְרוּ אִישׁ־בְּרֵעֵהוּ לְמַשְׁחִית׃ וִיהוּדָה בָּא עַל־
הַמִּצְפֶּה לַמִּדְבָּר וַיִּפְנוּ אֶל־הֶהָמוֹן וְהִנָּם פְּגָרִים נֹפְלִים אַרְצָה
וְאֵין פְּלֵיטָה׃ וַיָּבֹא יְהוֹשָׁפָט וְעַמּוֹ לָבֹז אֶת־שְׁלָלָם וַיִּמְצְאוּ בָהֶם
לָרֹב וּרְכוּשׁ וּפְגָרִים וּכְלֵי חֲמֻדוֹת וַיְנַצְּלוּ לָהֶם לְאֵין מַשָּׂא וַיִּהְיוּ
יָמִים שְׁלוֹשָׁה בֹּזְזִים אֶת־הַשָּׁלָל כִּי רַב־הוּא׃ וּבַיּוֹם הָרְבִעִי
נִקְהֲלוּ לְעֵמֶק בְּרָכָה כִּי־שָׁם בֵּרְכוּ אֶת־יְהוָה עַל־כֵּן קָרְאוּ
אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא עֵמֶק בְּרָכָה עַד־הַיּוֹם׃ וַיָּשֻׁבוּ כָּל־אִישׁ
יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם וִיהוֹשָׁפָט בְּרֹאשָׁם לָשׁוּב אֶל־יְרוּשָׁלִַם בְּשִׂמְחָה
כִּי־שִׂמְּחָם יְהוָה מֵאוֹיְבֵיהֶם׃ וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלִַם בִּנְבָלִים וּבְכִנֹּרוֹת
וּבַחֲצֹצְרוֹת אֶל־בֵּית יְהוָה׃ וַיְהִי פַּחַד אֱלֹהִים עַל כָּל־מַמְלְכוֹת כט
הָאֲרָצוֹת בְּשָׁמְעָם כִּי נִלְחַם יְהוָה עִם אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַתִּשְׁקֹט ל

רְלִים לֹא יֵאָכֵל: כד וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ
דֶשׁ הִלּוּלִים לַיהוָה: כה וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ
ת־פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְהוָה
לֹהֵיכֶם: כו לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא
עוֹנֵנוּ: כז לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית

כצ"ל בל"י מ"ש

"א ערלים לא יאכל. פסחים כב: כג. קידושין נו: ב"ק קא. (כד) ובשנה הרביעית. ר"ה ט: י. קדש הלולים לה'. ברכות לה. קדושין נד: ב"ק סט: (כה) ובשנה החמישית. ר"ה י. להוסיף לכם תבואתו. ברכות לה.) לא תאכלו על הדם. ברכות י: מ"ק יד: סנהדרין סג. ספר הזוהר פ' ויקהל לא תנחשו ולא תעוננו. סנהדרין . (כז) לא תקיפו פאת ראשכם. יבמות ה. נזיר מא. נז: קידושין כט. לה: מכות כ: ולא תשחית. נזיר מ: נח: קידושין . לה: מכות כא:

רש"י

ונה לו משעת נטיעתו יכול אם הכניעו לאחר שלש שנים יהא מותר ת"ל יהיה בהוויתו יהא (ת"כ): בד) יהיה כל פריו קדש· כמעשר שני שכתוב בו וכל מעשר הארץ וגו' (ויקרא כ"ז)· קדש ה'· מה מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון אף זה כן· ודבר זה הלולים לה' וא שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים: (כה) להוסיף לכם תבואתו· המצוה הזאת שתשמרו היה להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעה· היה רבי עקיבא אומר דברה ורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם לפיכך נאמר להוסיף כם תבואתו: אני ה'· אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי: (כו) לא תאכלו על הדם· להרבה פנים נדרש בסנהדרין (ס"ג) אזהרה שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים אזהרה לאוכל מבהמת חולין טרם שתצא נפשה ועוד הרבה: לא תנחשו· כגון אלו המנחשין חולדה ובעופות פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך (סנהדרין ס"ה): ולא תעוננו· לשון עונות שעות שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה שעה פלונית קשה לצאת: (כז) לא תקיפו פאת אשכם· זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו ונמצא הקף ראשו עגול סביב שעל אחורי אזניו

העמק דבר

ערלים· היינו אטומים, ועל את פריו, לא יאכל· הו פשוטו של מקרא, ומבואר הכי בשבת ד' ק"ח וברכות פ' ו, דאי' דאברהם אבינו למד דערלה שבגוף הוא במקום שעושה פירות מערלה דאילן, ולכאורה קשה הא ערלה דאילן הוא בפירות עצמן ולא במקום שעושה פירות, אלא כדברינו, ומכל מקום הדרשה מדרש: (כד) קדש הלולים לה'· האף שדינו כמעשר שני כידוע, מכל מקום ביאר הכתוב שתכליתו של מצוה זו אינו כתכלית מע"ש, דבמע"ש כתיב למען תלמד ליראה וגו', וביארו

הרחב דבר

כלאים אלא טווי וארוג אינו אלא בטווי וארוג בפ"ע ונתחבר בקשר, אבל לבדים שמעורב מתחלה נלמד מקרא דבגד כלאים שעטנז וגו', אפשר דאסור מן התורה, ומשום שהוא למד מק"ו מנתחבר ע"י קשר דאסור כל שכן נתערב מהאל עד כלה, מש"ה יש סברא לפרש שעטנז או שוע או טווי או נוז, אבל במקרא דפ' תצא לא עלה על הדעת החידה של שעטנז לשלשה, ועפי"ז נתיישב שיטת רש"י בזה הענין, ובבאור הספרי פ' תצא ביארנו. הא מיהא

אונקלוס

מְרַחַק לַאֲבָדָא לָא יִתְאֲכֵיל: כד וּבְשַׁתָּא רְבִיעֵתָא יְהֵי כָּל אִבֵּיהּ קוֹדֶשׁ תּוּשְׁבְּחָן קֳדָם יְיָ: כה וּבְשַׁתָּא חֲמִישֵׁתָא תֵּיכְלוּן יָת אִבֵּיהּ לְאוֹסָפָא לְכוֹן עֲלַלְתֵּיהּ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: כו לָא תֵיכְלוּן עַל דְּמָא לָא תְנַחֲשׁוּן וְלָא תְעַנְנוּן: כז לָא תַקְּפוּן פָּאתָא דְרֵישְׁכוֹן וְלָא תְחַבֵּל יָת

העמק דבר

חז"ל בספרי פרשת ראה לא ניתן מע"ש אלא בשביל תלמוד ויראה כמו שיבואר שם ברכות ה', משא"כ רבעי תכליתו שיהי' הלולים לה', היינו שיברכו את ה', לפני ה' בירושלים מקור הברכה, וזה יהי' לתועלת להוסיף תבואתו מאז והלאה. ולמדין מזה שהברכה מוספת השפעה בגידולי ארץ, ומכאן למדו חז"ל לא ליהנות לעולם בלי ברכה, כדי שיהא השפעה בגידולי ארץ, וכמש"כ בבראשית ב' ה' מן אגדה דברכות דל"ה כל הנהנה מן עוה"ז בלי ברכה גוזל את הקב"ה וכנ"י כו' ע"ש (א): (כה) ובשנה החמישית· הרי זה מיותר, והכי מיבעי ואחרי כן תאכלו את פריו, מכאן למדו חז"ל בר"ה ד"י ופעמים שבחמישית ועדיין אסורה משום רבעי, ויותר מזה מבואר שיטת בה"ג שהביאו התוספות דפירות שנה רביעית בתר דפריק להו אסורין עד שנה החמישית, ואף על גב שהתוספות כתבו דזה שבוש, מכל מקום בהע"ש סימן ק' הרחבנו לבאר שטה זו יפה בעזרו יתברך, ואין בדברי גאון קדמון שבוש חלילה: תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו· בכלל אכילה משמע גם אכילה ממש גם הנאה המביא לידי אכילה, כדאיתא בפסחים רפ"ב דהנאה בכלל אכילה, משום שמביא לידי מאכל, וכ"כ הרמב"ם בפי' המשניות ביצה פ"ב בפי' אך אשר יאכל לכל נפש דבזה כולל הנאת הגוף כולם, וכן בסה"מ מל"ת [קפ"ז] לענין בשר בחלב, ועי' מש"כ בס' בראשית ב' י"ג בהרח"ד בפי' הכתוב יגיע כפיך כי תאכל וגו', וכן פירוש

(רמז) מִצְוַת נֶטַע רְבָעִי

לִהְיוֹת נֶטַע רְבָעִי כֻּלּוֹ קֹדֶשׁ. פֵּרוּשׁ: כָּל־פֵּרוֹת הַיּוֹצְאִים בָּאִילָן בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לִנְטִיעָתוֹ, הֵם קֹדֶשׁ, כְּלוֹמַר: שֶׁהֵם נֶאֱכָלִים לַבְּעָלִים כְּמוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, וְזוֹ הִיא קְדֻשָּׁתָן. שֶׁנֶּאֱמַר "וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל... וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיְיָ". וּבָא הַפֵּרוּשׁ: שֶׁהֵם לַבְּעָלִים, וּפֵרוּשׁ "הִלּוּלִים", הוּא שֶׁיֹּאכְלוּהוּ הַבְּעָלִים בִּירוּשָׁלַיִם, וְזֶהוּ הַהִלּוּל, וְזֶה נִקְרָאוּ חֲכָמִים בְּכָל־מָקוֹם "נֶטַע רְבָעִי". וּבַסִּפְרִי (נשא פיס' ו) דּוֹרֵשׁ, שֶׁנֶּטַע רְבָעִי הוּא לַבְּעָלִים, מִדִּכְתִיב "וְאִישׁ אֶת־קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ" וְגוֹמֵר" (במדבר ה י). שֶׁאָמְרוּ שָׁם: "אִישׁ אֶת־קֳדָשָׁיו וְגוֹמֵר" ← מָשַׁךְ כָּל הַקֳּדָשִׁים וּנְתָנָם לַכֹּהֲנִים וְלֹא שִׁיֵּר מֵהֶם אֶלָּא תּוֹדָה וּשְׁלָמִים וּפֶסַח וּמַעְשַׂר בְּהֵמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי שֶׁיְּהוּ לַבְּעָלִים.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, שֶׁרָצָה הָאֵל לִהְיוֹת הָאָדָם מִתְעוֹרֵר לְהַלֵּל הַשֵּׁם־בָּרוּךְ־הוּא בִּתְחִלַּת מִבְחַר פֵּרוֹת אִילָנוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה עָלָיו נֹעַם הַשֵּׁם וּבִרְכָתוֹ וְיִתְבָּרְכוּ פֵרוֹתָיו, כִּי הָאֵל הַטּוֹב חָפֵץ בְּטוֹב בְּרִיּוֹתָיו. וְלָכֵן צִוָּנוּ לְהַעֲלוֹתָן וְלֶאֱכֹל אוֹתָן בַּמָּקוֹם שֶׁנִּבְחַר מִימֵי קֶדֶם לַעֲבוֹדָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, "כִּי שָׁם צִוָּה יְיָ אֶת־הַבְּרָכָה" (תהלים קלג ג). וּמִבְחַר פֵּרוֹת הָאִילָן הֵם הַיּוֹצְאִים בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית. וְעוֹד יֵשׁ תּוֹעֶלֶת לָאָדָם בִּהְיוֹתוֹ מְצֻוֶּה לֶאֱכֹל בַּמָּקוֹם הַהוּא קְצָת פֵּרוֹתָיו כְּגוֹן זֶה וּמַעֲשֵׂה שֵׁנִי וְגַם מַעְשַׂר בְּהֵמָה, כִּי מִתּוֹךְ כָּךְ, יִקְבַּע מוֹשָׁבוֹ אוֹ מוֹשַׁב קְצָת מִבָּנָיו בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם לִלְמֹד תּוֹרָה שָׁם, כִּי שָׁם מוֹהִי הַתּוֹרָה וְעִקַּר הַחָכְמָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂה שֵׁנִי בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ

הרחב דבר

(א) ועמדנו בזה על מה שהסמיכו חז"ל ברכת הנהנין מזה המקרא דכתיב ביחוד בפירות רבעי כדאי' ר"פ כיצ מברכין, דכמו שהסמיכו תפלה שלש פעמים במקום תמידים בזמן הבית, והיינו דגם בזמן הבית שהקרי' תמידים היו הכהנים ואנשי המעמד מתפללין על הקרבן, כמש"כ בס' בראשית כ"ד כ"ו בשם הירו' תענית פ"
וכל הקהל משתחוים אלו ישראל יע"ש, והיה אז מועלת תפלת יחידים אלו בשביל כל ישראל, ועתה כשאין הקר' להעלות תפלת היחידים, הצריכו תפלת כל ישראל, וכולי האי ואולי, כך בזמן הבית היו מברכין ברכת הנהנין רבעי, והי' מועיל על כל ימי העץ על הארץ, ועתה כשאין רבעי הצריכו מזה לברך על כל הנאת אכילה, הרי אסמכ' מכל מקום מבוארת יפה שהיא דעת ה':

העיקר הראשון מן המאמר הט"ז בו
על הלכות גדולות ז"ל מפני שהביא במנין
נר חנוכה מכלל מצות עשה. וכן מאה ברכות
ובקור חולים וקבורת מתים והלבשת ערומים
ה עשר יום
לפי שאלו
מן התורה.
ונות גדולות
להודות בהן.
רבי בענין
לו פע"פ
כדבר פשוט
מסכת מכות
שם מאות
למשה בסיני
בענין ימות
ושמנה כנגד
רב המנונא
משה וגו'
הם והקשו
אם יהיה לך

כאשר הזכיר הרב ז"ל (בהקדמה
הגולה. וכבר אמר הרב ז"ל (שם
מי שמנה המצות שזה הוא הנראה
ספק על זו המימרא אם היא דבר

השרש הראשון שאין ראוי למנות בכלל הזה המצות שהן מדרבנן. דע כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבאורו כי אחר שהיה לשון התלמוד שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה בסיני איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין. אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגלה בכלל מצות עשה וכן מאה ברכות בכל יום ונחום אבלים ובקור חולים וקבורת מתים והלבשת ערומים וחשוב תקופות ושמונה עשר יום לגמור בהן את ההלל. והשתכל ממי שישמע לשונם נאמרו

ביאו בחשבון. וכן חמץ לפני זמנו משש שעות
ומעון אין בו לאו. ויהיו לרבי יהודה באכילת
ומן לפני זמנו ואחד בחמץ בפסח ואחד לאו
ח ושלשתן ראוין להמנות מפני שזמנו שלזה
ב עצמו ז"ל
משש שעות
והוא כדברי
בו לאו כלל
שה (כח:).
זה בערת
קדושין (כט.)
רשות דברי
ומר [חובה.
רואה שיאה
גואל הדם
גואל הדם
רבי עקיבא
אדם ואין
וכן חלקו
(ברכות כט.)
מע דרבנן
הם סוברים

ז"ל בעיקר השמיני (קפ"ג) אבל
והאפטריניה לאו גמור הוא כמו לא
שבא כל זה בגמר כתובות בפרק
האומר חובה הן מן המנין של תו

לו למשה בסיני וימנה קריאת ההלל ששבח בו דוד עליו השלום האל יתעלה שצוה בה משה וימנה נר חנוכה שקבעוהו חכמים בבית שני וכן מקרא מגלה. אמנם היות משה נאמר לו בסיני שיצונו כי כשיהיה באחרית ממלכתנו ויקרה לנו עם היונים כך וכך יתחייב לנו שנדליק נר חנוכה, הנה איני רואה שאחד ידמה זה או שיעלהו במחשבתו. ומה שייראה לי שהביאם אל זה היותנו מברכין על אלו הדברים אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגלה ולהדליק נר ולגמור את ההלל ושאלת התלמוד (שבת כג.) היכן צונו

נר פסק הרב כן (פ"ט י ורפ"ל ק"ט). וכן כל
לא יפדה (פ"ב בחקותי) לדברי האומר מנין ליוצא
לי מנין שלא אמר כלום תלמוד לומר כל חרם
מטה אלא דין מדיני הערכים וכמו שביאר הרב
כזהר הרקיע. [בדפו"ח הושלם בטעות].

אגדה היא. ומכל מקום אינה מן
שאינן אלא שלש (התכלת מא:)
והקשרים חמשה היאך ימנו בתוך
קשרים כדאמרינן בפרק התכלת.
ס"ד לאו דאורייתא כלאים בציצ

מגילת אסתר

ליקח שהרשות בידו דברי ר' יהושע ורא"א
תובה אתה אומר חובה או אינו אלא
תנו הכתוב קבעו חובה. ובמכות פ' אלו
שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם ריה"ג
ורשות ביד כל אדם רע"א רשות ביד גואל
עליו. ובגמ' דכתובות פא"ב יש מחלוקת
רם מן האדם לא יפדה ת"ק סבר שאין זה
א' אמר על היוצא ליהרג ערכו עלי אין זה
ין ליוצא ליהרג ואמר א' ערכו עלי מניין
חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה ולרתב"ע
קטובין האי כל חרם מאי עביד ליה מבעי
של ריב"ב אומר לפי שמצינו למומתים בידי"ש
יהו שנ' אם כופר יושת עליו יכול את בידי

יכולי' לומר כי הקשיא הראשונה מצ"ו וכה"ת כלה היתה לד"ה שאין ל
זה המנין והקשיא השניה מתרי"ג מצות היתה לדברי ר"ש שגזר כי
מספרם מ"מ מאחר שלא הוזכר בגמ' מנין אחר נאמר כי ההלכה ז
היותם תרי"ג. ובשבת פר"ע בענין שלשה דברים עשה משה מדו
והסכים הקב"ה עמו וא' מהם ששבר את הלוחות וקא בעי מאי ד
אמר ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר
יאכל בו התורה כלה וישראל משומדים עאכו"כ. וביבמות פ' הח
כשרות באת להתגייר אמרה לה נעמי מפקידינן תרי"ג מצות ח
השיבה עמך עמי. ואמר שגם באגדות מצינו זה המנין כמ"ש בו
פרש' נ"ד א"ר יהודה בר' סימון ראוי היה אדם הראשון שתנתן ת
על ידו מה טעם זה ספר תולדות אדם אמר הקב"ה יציר כפי וז
נותן תורה ואמר שש מצות נתתי לו ולא יכול לעמוד באי' מהן וה
אני נותן לו רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת. ואמר עוד שאמנם ממז